

Listopad 1989 na právech v Brně a po 35 letech

 web.litterate.cz/listopad-1989-na-pravech-v-brne-a-po-35-letech

Zdeněk Koudelka

17 listopadu, 2024

V pátek 17. 11. 1989 jsem byl na zkoušce studentského Divadla pro lidi v Tišnově. Kde jsme zkoušeli v budově gymnázia díky jeho řediteli Milanu Novotnému.

Studoval jsem 1. ročník právnické fakulty v Brně. O víkendu začaly zaznívat zprávy o násilném ukončení demonstrace na pražské Národní třídě. Během soboty 18. 11. 1989 jsem získal z vysílání BBC pro Moravu, Slezsko i Čechy informace o násilném potlačení průvodů studentů. Že se děje něco velkého, bylo jasné v neděli večer, kdy televize dementovala zprávy o úmrtí Martina Šmída a televizní program po 20. hodině byl posunut s odůvodněním, že bude mimořádný projev. Po delším čekání vystoupil předseda české vlády František Pitra, jenž nic zajímavého neřekl. Avšak bylo jasné, že se něco děje. Jinak by Československá televize nezměnila program s projevem premiéra o ničem.

Následující pondělí 20. 11. 1989 jsme od rána hltali Svobodné slovo, které uveřejnilo svolání Československé strany socialistické odsuzující zásah na pražské Národní třídě, jehož autoři byli představitelé socialistů Stanislav Křeček, Jan Škoda a Jiří Vyvadil. Obdobné svolání Socialistického svazu mládeže bylo v Mladé frontě. Tyto dva deníky byly prvními informačními prostředky stavícími se na protitotalitní stranu. Na právnické fakultě v ten den probíhala slavnostní imatrikulace prvního ročníku, která byla klidná. Nevím již, čím to byl nápad, ale bylo určeno, že v úterý se studenti shromáždí na přednáškách v kulturním sále na Musilově ulici, byť přednášky nemají. Přirozeně docházelo k domluvám mezi studenty na kolejích, kde jsem však jako Brňán nebydlel. Na Městském sekretariátu Československé strany socialistické, na jejíž diskusní

fóra, kde se otevřeně debatovalo o okupaci 1968, jsem již dříve chodil, jsem se dozvěděl o podvečerní demonstraci na náměstí Svobody.

Proti případným úderům pendrekem při rozeznání demonstrace jsem si pod rifle navlékl asi troje podvlíkačky, vzal si několik triček, košil, svetrů, koženou bundu a rukavice. Vyhrabal jsem staré brýle, jejichž rozbití bych nelitoval. Při cestě na demonstraci mi bylo v šalině horko. Ovšem nejen z mnoha vrstev oblečení, ale i z toho, že byla narvaná. Viděl jsem i pěšky jdoucí houfy. Na náměstí Svobody jsem došel pěšky, protože šaliny nemohly přes náměstí kvůli davu jet. Cestou jsem zahlédl v přilehlých ulicích policejní ozbrojence. Vlastní demonstrace byla velkým zážitkem lidské solidarity a touhy po změně režimu. Přípravení ozbrojenci nezasáhli a v dalších dnech již v centru města nebyli. Zvonilo se klíči na znamení, že režimu zvoní umíráček, a bylo rozhodnuto scházet se každý den.

V úterý 21. 11. byl sál na Musilově ulici naplněn k prasknutí. Přednášku měl odborný asistent Jan Svatoň, pozdější děkan, ale ani ji nezahájil. Probíhala diskuse mezi studenty a skupinou fakultních funkcionářů, kteří se dozvěděli o shromáždění studentů a snažili se jej pacifikovat. Měli podporu několika komunisticky zaměřených studentů. Po vystoupení jednoho takového prorežimního studenta, jehož slova by se dala shrnout tak, že komunistická strana sama připravuje reformy a opozice neví, co chce, tak dejme čas na reformy prováděné shora, jsem vystoupil se slovy: *„Možná nevíme, co chceme, ale jistě víme, co nechceme a to je krev na pražské dlažbě. Komunistická strana není jediná a reformy připravuje i socialistická strana“* atd. Studenti odhlasovali vstup do stávkový a zvolili stávkový výbor fakulty, jehož předsedou se stal nejstarší student Ing. Radim Opletal, jenž již jednu vysokou školu měl a byl člen komunistické strany, a členy Michael Bartončík, Pavel Blažek (ministr spravedlnosti 2012-13 a 2021-25), Martin Bouček, Aleš Dvorský, Rudolf Grochal, Karel Hejč, Petr Herman, Zdeněk Koudelka, Richard Krpač, Markéta Kubátová, Jan Levíček, Pavlína

Macháčková, Martin Maleček, Tomáš Palík, Martin Podrápský, Tomáš Richter, Vojtěch Šimíček (ústavní soudce 2014-24), Roman Vaněk, Martin Vrbík, Michal Zahnáš. Jména jsem napsal podle vzpomínek svých a kolegů, ale zvolený stávkový výbor byl užší (asi 10 lidí) a další s ním spolupracovali.

Stávkový výbor jednal s vedením fakulty o vyšetřování zásahu na Národní třídě, působení nekomunistických stran na fakultě i o tom, že nechceme oslovení „soudruh“. Aby vedení fakulty s jednáním zprvu souhlasilo, vystupoval stávkový výbor jako rozšířený fakultní výbor Socialistického svazu mládeže. Proděkan Milan Pekárek proklamoval, že stávku studentů lze považovat za neomluvenou absenci s možností neudělení zápočtu. Na znamení stávky studenti nosili československou trikolóru. Když mne vyučující římského práva Jiří Bílý, s nímž jsem se znal díky zájmu o heraldiku, uviděl s trikolórou, řekl: *„Já se za vás přimluvím, až vás budou vyhazovat.“*

Někteří učitelé prostě nevěřili v úspěšnost převratu a byli opatrní. Studenty respektovaný odborník, asistent katedry mezinárodního práva a pozdější soudce Ústavního soudu i Evropského soudního dvora Jiří Malenovský odmítl na shromáždění studentů odpovědět na otázku studenta a pozdějšího ministra spravedlnosti Pavla Blažka, zda byla invaze vojsk pěti států Varšavské smlouvy do Československa v srpnu 1968 v souladu s mezinárodním právem. Lhát nechtěl, ale nevěřil v úspěch revoluční změny a obával se následků, pokud by řekl pravdu.

Následně studenti započali plakátovací akci, kdy vylepovali své požadavky a hesla. V noci příslušníci Lidových milicí a bezpečnosti vše strhávali. Řada studentek do úmoru přepisovala na psacích strojích letáky. Jiní odjeli domů a další dobu prožívali jako prázdniny. Obavu o úspěch stávky jsem měl do čtvrtka 23. 11. večer, kdy jsem v televizi uviděl, jak v pražské ČKD vypískali pražského městského tajemníka KSČ Miroslava Štěpána. Dělníci se přidali ke studentům, tím režim ztratil základnu, ke které se hlásil. Ze Štěpánova výrazu bylo zřejmé, že je šokován. Když se dělníci postavili proti nim, totalita

prohrála. Spojení se zaměstnanci bylo klíčové. V den Štěpánova debaklu v ČKD 23. 11. podpořila studenty Československá televize a vzpoura proti režimu zvítězila, což potvrdily sobotní a nedělní demonstrace na pražské Letné a následná generální stávka 27. 11. 2019.

Účastnil jsem se výjezdů umělců a studentů mezi zaměstnance do závodů s žádostí o podporu, kde jsme byli dobře přijímání. Komunističtí ředitelé podniků nebránili našemu vstupu do podniků a přerušení práce. Dnes, kdy se společnost sociálně rozděluje, považuji srozumění mezi dělníky, umělci a studenty za výrazný listopadový dojem.

Pamatuji si na diskuzi v Královopolské strojírně Brno nebo v tiskárně na dnešním Moravském náměstí v Brně, tehdy Rudé armády, kde jsem byl s Pavlem Blažkem a kde se tiskly moravské mutace většiny celostátních novin, včetně režimního Rudého práva i studenty podporující Mladé fronty. To bylo pikantní. Tiskaři pro potřeby studentů udělali finanční sbírku. Iniciátorem akce byl můj táta Zdeněk Koudelka st., který byl vyučen tiskařem a v tiskárně dlouho pracoval. Rovněž se pamatuji na setkání v sále moravského města, kde byl za divadelníky přítomen herec Státního divadla Brno Josef Karlík. Lidé byli váhaví. Proti nám vystoupil příznivec starých pořádků a poukazoval na to, že studenti a divadelníci mohou studovat a hrát díky penězům zajištěnými komunistickou vládou. Oponoval jsem, že daně platí všichni, i nekomunisté a těch je více než komunistů. Sál se pak přidal na naši stranu.

Po generální stávce 27. 11. 1989 komunisté vše vzdali a studentská stávka se změnila ve stávku okupační. Stávkový výbor zakázal některým učitelům vstup na fakultu a ovládl ji. Děkan Eduard Vlček začal postupně respektovat stávkový výbor, byl oblíbený pedagog a nebyl vyzván studenty k rezignaci, jak se to stalo jiným děkanům. Odstoupil z funkce sám až později v roce 1990. Vlček byl poslancem Sněmovny národů Federálního shromáždění, proto se během stávky často zdržoval na zasedání parlamentu a fakultu fakticky řídil

proděkan Lubomír Kubů. Poslanci Eduardu Vlčkovi jsme již koncem léta 1989 zaslali petici proti trestu smrti, která vznikla na půdě našeho amatérského Divadla pro lidi.

Stávkový výbor spolupracoval s oblíbenými učiteli (první polistopadový děkan Jiří Kroupa, tělocvikáři Jan Urválek a Věra Večeřová) a obsadil kanceláře učitelů marxismu-leninismu. Zábor fakultního oddělení univerzitní katedry marxismu-leninismu provedli Rudolf Grochal a Roman Vaněk. Rudolf Grochal vzpomínal, že když z kanceláře vyhazovali vedoucího oddělení a proděkana Milana Špičáka usmál se na ně a řekl: *„Jo soudruzi, já už jdu, už jdu. Ale já se zase vrátím, no a potom zase půjdete vy.“* Roman Vaněk na to odsekl: *„To asi těžko, pane Špičáku.“* a pochopili, že už je to hop nebo trop. Stávkový výbor měl klíče od fakulty, peníze ze sbírek, potraviny z menzy, k dispozici auta. Pochopil jsem Leninův výrok: *„Moc ležela na ulici, tak jsme ji zvedli.“* Ovšem symbol normalizačního komunismu na brněnských právech Špičák byl jako představitel obrozeneckého proudu komunistů po roce 1968 vyhozen z Vojenské akademie, takže se po listopadu 1989 dočkal rehabilitace na Vojenské akademii, dnešní Univerzitě obrany. To jsou paradoxy.

Byl jsem vyslán do Moravského vysokoškolského stávkového výboru v Brně ve Vysokoškolském klubu na Gorkého, což byl fakticky výbor brněnských vysokých škol, a jednou jsem se účastnil zasedání Celostátního koordinačního stávkového výboru vysokých škol v pražském divadle Disk, kde jsem se poprvé setkal s bratislavskými požadavky na posílení Slovenska. Bezprostředně jsem slyšel studentské vůdce Martina Mejstříka, kterým mou důvěru nezískal, a Šimona Pánka, jehož názory byly rozumné. Častěji se za Brno účastnil jednání celostátního výboru další student z brněnské právnické fakulty Pavel Blažek.

Na právnické fakultě vzniklo i Občanské fórum zaměstnanců v čele s nestraníky – profesorem finančního práva Vladimírem Zahálkou (postrachem studentů) a právním historikem a pozdějším

československým ústavním soudcem Pavlem Matesem, ale bez valného vlivu. Proto bylo vedení fakultního Občanského fóra převedeno a do čela se dostal studenty podporovaný odborný asistent Jiří Kroupa, který byl vyškrtnut z komunistické strany na počátku normalizace v roce 1970[1] a v březnu 1990 se stal děkanem. Studenti se do aktivit Občanského fóra nezapojili. Pro mne to byla cizí politická organizace i v místě bydliště. Zklamalo mne, když se postavilo v prosinci 1989 proti přímé volbě prezidenta, protože domluvilo volbu Václava Havla komunistickým Federálním shromážděním. Přímá volba prezidenta je významný prvek rozšiřování vlivu občanů na politiku. Občanské fórum jsem nevolil, politicky jsem byl činný v Československé straně socialistické.

Asi 77% učitelů bylo v komunistické straně.[2] Někteří pocházeli z levicového prostředí a byli přesvědčenými komunisty, nejen formálními. Na fakultě měla Komunistická strana Československa dvě základní organizace, v jejichž rámci pracovaly skupiny. Předsedy základních organizací byli odborný asistent a pozdější ústavní soudce Jan Filip a odborný asistent a pozdější děkan Josef Bejček. Nad nimi byl Celozávodní (fakultní) výbor pod předsednictvím docenta občanského práva Jana Hurdíka. Pozice předsedů základních organizací byla zatížená administrativou a skutečně vlivní komunisté (děkan, proděkani, profesori) o ni nestáli. Odborní asistenti, kteří byli většinou věkově mladší, neměli vždy stejné názory jako starší komunisté a část postupně podpořila i jako členi komunistické strany studenty. Pro mne nebylo rozhodující, zda byl někdo ve straně, ale jak jednal. Po 17. listopadu došlo k sloučení základních organizací do jedné, učitelé postupně ze strany vystupovali a pak komunistická strana ukončila na fakultě činnost.

V Praze ukončili stávkou až 29. 12. 1989 při příležitosti volby Václava Havla prezidentem. V Brně se stávka rozplynula v polovině prosince. Což dokazuje, že když jsem 9. 12. večer volal z Moravského vysokoškolského stávkového výboru na fakultu zprávu o tom, že následující den jmenuje prezident Gustáv Husák vládu Mariána

Čalfy a abdikuje, čímž došlo k faktickému předání moci ve státě, na fakultě ze stávkového výboru nebyl nikdo, kdo by zprávu převzal. Čas revoluce se změnil v běžné politické soupeření.

Smutný závěr po 35 letech

Po léta byl na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně stojan, na němž byl k volnému rozebrání Newsletter Institutu Václava Klause, což zajišťoval se souhlasem Právnické fakulty jeden student. Dostávám Newsletter do schránky poštou, ale další výtisky jsem bral pro známé, například pro členy diskusní společnosti Žebětínská akademie. Léta trval tento pokojný stav. Kdo chtěl, si jej vzal, kdo nechtěl, nechal tak, jak to ve svobodné a názorově různorodé společnosti má být.

Až 5. 3. 2024 na diskusním fóru informačního systému Masarykovy univerzity započal student právnické fakulty Petr Blaško debatu příspěvkem nazvaným „*Patří Newsletter institutu Václava Klause na chodby MUNI?*“. Ozvaly se hlasy proti Newsletteru na právnické fakultě, které na počátku diskuse uvedl odborný asistent práva životního prostředí Jakub Vomáčka, jenž tiskovinu označil za odpad. Jiný účastník, čerstvý absolvent Filip Mihalovič si přisadil slovy: „*Za mého působení na PrF jsem Newsletter IVK pravidelně uskladňoval v recyklačním pytli na papír*“. Při čtení jeho slov, kdy se chlubí tím, že likviduje publikace, jsem si vzpomněl na dokumentární filmy z německé třetí říše, kdy jiní lidé ve jménu své tehdy módní a vládnoucí ideologie házeli do ohně závadné tiskoviny. Mám raději lidí, kteří dokáží vtělit myšlenku do slov a psát, tedy tvoří, ne ty, kteří tiskoviny a myšlenky ničí.

Zazněly i opačné názory argumentující svobodou slova či poukazující, že na Fakultě sociálních studií byl volební plakát vládní strany do Evropského parlamentu. Ty však utřel student politologie Fakulty sociálních studií Jakub Létal, že kampaň do Evropského parlamentu na Fakultě sociálních studií je naprosto v pořádku, ale dotčený časopis je brak a do škol nepatří. Na což vtipně reagoval

jiný student Fakulty informatiky Tomáš Houfek slovy: „*Co se mi líbí, je v pořádku, co se mi nelíbí, už ne.*“. Výstižně vyjádřil argumenty zastánců svobody slova starší absolvent geologie Jan Čán: „*Svoboda slova slouží k ochraně těch názorů, které nesdílí většinová populace.*“. Za svobodu slova se postavil i student Ekonomicko-správní fakulty František Starý.

To, co řadu let nevadilo, najednou zmizelo. Stojan s Newslettery IVK byl na pokyn vedení fakulty z Právnické fakulty na jaře 2024 odstraněn. Uvědomil jsem si, jak moc se změnila atmosféra svobody 90. let 20. století, kdy by studenty, ani učitele na vysoké škole nenapadlo omezovat svobodu slova a šíření různých myšlenek v akademickém prostředí. No Masaryk byl na tom hůř. Tomu studenti v rámci jeho společenské angažovanosti v době sporů o rukopisy a hilsneriády vymlátili okna bytu.

Václav Klaus je velkou osobností přechodu Československa z totality do demokratického pluralitního systému i vysokoškolským profesorem. Odstranění Newsletteru IVK vedením Právnické fakulty Masarykovy univerzity hodnotím jako plivnutí na odkaz listopadu 1989 a jako přihlášení se k normalizačnímu režimu. Bojovali jsme za svobodu, včetně svobody slova a plurality názorů na školách.

[1] VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN. *Dějiny Právnické fakulty Masarykovy univerzity: 1919-2019*. Díl 1., 1919-1989. Brno: Masarykova univerzita, 2019. ISBN 978-80-210-9240-2, s. 319.

[2] VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN. *Dějiny Právnické fakulty Masarykovy univerzity: 1919-2019*. Díl 1., 1919-1989. Brno: Masarykova univerzita, 2019. ISBN 978-80-210-9240-2, s. 394, 546.